RADIO FREE EUROPE

CZECHOSLOVAK EVALUATION

AND RESEARCH SECTION

# P Ř E H L E D ČS. T I S K U

Číslo: 107/VI 13.května 1963

Kultura a školství

Společnost, umělec, ideologie str. 2

Různé

Vrabec V.: Nezapomenutelná stránka historie str. 11

9. Kultura a školství

"SPOLEČNOST, UMĚLEC, IDEOLOGIE"

Z redakčního komentáře Nové svobody vyjímáme:

"Kulturní pracovníci a umělci hodně dnes diskutují k myšlenkám, jak je vyslovil soudruh Chruščov (při setkání se sovětskými umělci) a soudruh Novotný (na aktivu v Ostravě). Mnozí souhlasí, jiní říkají, že je třeba všechno ještě promyslet, protože jde o složitou problematiku umění.

Vstutku nejde o jednoduchou problematiku, a proto nelze přeslechnout v 'šumu' nejrůznějších názorů takové, které svědčí o tom, že někteří umělci a kulturní pracovníci se jaksi ocitají v rozpacích; někteří jako by se obávali, že budou 've svých kruzích' osočováni z dogmatismu, když se otevřeně přihlásí k projevům soudruhů Chruščova a Novotného! Jiní zase nic zásadního sice nenamítají proti zásadně vyložené otázce neslučitelnosti buržoazní a socialistické ideologie, horší se však nad tím, když se vedoucí představitelé komunistických stran vyjádří ke konkrétním otázkám umělecké tvorby, k hodnocení toho či onoho díla. A nechybějí ani hlasy, které vůbec upírají právo politikům mluvit do kultury.

Předeslali jsme náš článek výňatkem ze soudního procesu se španělskými umělci. Být umělcem socialistické epochy, těžko se nezamyslet při čtení tohoto drastického protokolu (a vzpomeňme procesů v USA, kde pokrokoví umělci byli stavěni před známou komisi pro vyšetřování tzv. neamerické činnosti) a těžko se nezardít, když váhám v socialistické republice naplno vyslovit: ano, jsem pro socialistický realismus!

Slyšíme podrážděnou odezvu: 'Takhle stavět otázku je demagogie. Proč nám připomínáte fašistické procesy? Tak se na nás šlo v období kultu osobnosti!

Je někdy obtížné navázat otevřený kontakt s některými umělci, a to i s těmi, kteří nejen souhlasí s realismem, ale sami jsou realistickými umělci. Prubířským kamenem se zde dnes stává postoj k nesocialistickým směrům v umění, k abstrakcionismu, formalismu a nejrůznějším jiným módním výstřelkům, které

jsou sice nové, ale objevují se s tvrdošíjnou houževnatostí na scéně zpravidla tehdy, když světová buržoazie potřebuje zintenzivnit nápor na ideoligické frontě.

x x x

Když se dostaneš s umělcem-realistou (promiňte tento prostoduchý výraz) do řeči o abstrakcionismu a formalismu, a připomeneš-li například historku, jak se město Baltimore stalo z ničeho nic střediskem umění)x), souhlasí s tebou, že tzv. abstraktní umění je nesmysl. Bude souhlasit i s tím, když připomeneš názor Johna Canadaye, amerického kritika, že sama povaha abstraktního expresionismu dovoluje mimořádnou toleranci k netalentovanosti a klamu, i s tím vysloví souhlas. Když však dáš abstrakcionismus a formalismus do souvislosti s ideologií a zavrhneš je jako pro nás neužitečné, neprogresívní, degenerující umění, naježí se a vytasí třeba argument, abychom se podívali na Kubu, kde vedle realistů tvoří klidné i abstrakcionisté a že několik tisíc abstraktních a formalistických obrazů neporazilo kubánskou revoluci.

Tedy ať si abstraktní a socialistické umění žijí vedle sebe, ať má každý svobodu tvorby jak se mu zlíbí, to nikterak nemůže ohrozit revoluci a socialismus.

x x x

Naše strana mnohokrát již zdůraznila, že naše republika se neuzavírá importu západního umění pokrokového, které bojuje za lepší život člověka, proti válce, za mír. Řada divadelních her, filmů, knih to dokládá.

Je spousta nejrůznějších uměleckých proudů v západních kapitalistických zemích; my věříme v perspektivu těch proudů a skupin, které se snaží prodrat blíž k životní pravdě. Ve Spojených státech se např. zformovala skupina literétů, která si vytkla za cíl 'být na obchůzce revírem'. Jedou do terénu a píší, jak a co vidí. I když nestačí zobecnit a nestačí zřetelně

x) Na základě výstřelku jednoho 'umělce', který stříkal na plátno barvu natěračskými štětkami, jiný po tom plátně jezdil na bicyklu a třetí rozmazával barvu chodidly.

říci, jak vyjít z temných míst, která na potuvání terénem odhalují, je to pokrok. - V západním Německu je skupina literárních tvůrců, která se považuje za 'generaci bez otců'. Pocházejí z generace dvacátých až třicátých pátých let, které druhá světová válka zachytila na prahu války nebo na jejím konci ve 'volkssturmech', kam byly nahnány i děti. Požadují, aby se německý národ vyrovnal s bestialitami, jichž se nacisté dopustili. 'Dokud se neřekne, jak se to mohlo stát, jakou vinu mají naši otcové, dotud nemůžeme jít dál.' Tak se zde odehrává konflikt synů mezi otci a syny, konflikt, který nám nemůže být lhostejný v době, kdy vládní kruhy západního Německa neuznávají vinu na hrůzách druhé světové války, hovoří o pomstě tam, kde by se měli zpytovat svědomí.

Ovšem, že takové tendence v umění kapitalistického světa jsou v zájmu lidu! Umělec se společensky angažuje proti kruhům, které mají zájem na udržení neudržitelných pořádků, očkují do vědomí veřejnosti sérum proti těmto pořádkům. Proto je takové umění nepohodlné státní moci, která naopak dává plnou podporu tvorbě únikové, zmatené a matoucí, scestné, včetně podpory umění abstraktního. Není tomu dávno, co byla v západním Německu uspořádána velká světová výstava abstraktního umění - financována ministerstvem obrany!

Lze namítnout, že to je jednostranný argument, vždyť v témže západním Německu se hraje taky náš Dvořák. Slouží snad taky Dvořák v boji militarismu proti lidu? Klademe otázku tak prostoduše, jak ji na některých sedánkách kladou debatéři, kteří nechtějí pochopit, že jsou nesporné hodnoty světové (nikoliv kosmopolitní), které se prosadí v pokrokové veřejnosti, ať je oficiální politika sebereakčnější.

\- - -

Prý - umělec se z toho musí dostat sám, je-li v zajetí toho či onoho pochybeného ismu, vždyť i mezi abstrakcionisty jsou velmi vážní lidé atd. Ale to je právě to, v čem se asi zcela neshodnem!

Skutečně jsou na Západě lidé, jichž si u nás vážíme, byť byli v jistém čase svého vývoje stiženi tím či oním 'ismem', s nimiž nesouhlasíme. Známý francouzský

spisovatel Sartre napsal např. znamenité svědectví o počátcích kubánské revoluce a vydali jsme tu knihu u nás, protože jednoznačně straní této revoluci. Ale tím přece nevyjadřujeme souhlas s někdejším sartrovským existencionalismem, který jsme kritizovali a kritizujeme. Lze mít jen radost z toho, že cesta četných myslitelů, publicistů, vědců, literátů kapitalistického světa vede od bezvýchodnosti k poznání společenské progrose. A je ten proces obdivuhodnější o to, že v podmínkách kapitalismu se ze zajetí 'ismů' často dostávají 'sami' - i když je to jen zdání, protože je to ve skutečnosti výsledek prospěšné působících progresívních myšlenkových proudů - obdobně jako na některé naše umělce (a nejen umělce) nepříznivě působí degenrující duchovní směry buržoazní ideologie. Sem právě je naměřeno úsilí strany - vyvést je z bludiště ku prospěchu jak uměleckého talentu, tak ku prospěchu společnosti.

Soudruh Novotný v Ostravě řekl:

'Nikterak neomezujeme svobodu každého člověka, ba naopak, přejeme si, aby uplatnil své schopnosti, které má...' (a vzápětí následuje) 'jak ve prospěch svého vlastního vývoje, tak i ve prospěch socialistické společnosti. My v žádném případě nemůžeme a nebudeme souhlasit, aby pod svým subjektivním názorem o svobodě propašovávali někteří lidé do našeho života, najmě do kultury, směry úpadkové kapitalistické společnosti.' A dále říká, že strana si osvojuje právo, aby tak, jak řídí a vede celý život země, také řídila i kulturní činnost.

Avšak to, co je jasné v běžném životě, je někdy nejasné v životě uměleckém. 'Ať si politici mluví do průmyslu a do pěstování kukuřice, nebo do dopravy, o boji za mír; ale o umění - to by snad měl promluvit někdo jiný, kdo tomu rozumí...

Čili - nesahejte nám na kulturu!

My, umělci, jíme sice chleba, který vypěstují zemědělci, malujeme na plátno, které vyrobili tkalcí, a barvami, které vzešly z uhlí a z chemických labotatoří; my si i rádi míru užijem, za který bojují

politici, ale prosím vás - s tím uměním je to trochu jiné, lidé tomu tak hned nemohou rozumět a natož teprve politici!

Nadělalo se dosti přehmatů v ovlivňování kulturně umělecké fronty v údobí kultu osobnosti, ještě ani nedožily některé názory z té doby, avšak v údobí, kdy končíme s důsledky kultu osobnosti, a kdy také pro oblast kulturně uměleckou vane nový, svěží vzduch, nelze trpět apriorně dogmatické tendence´,. Ale současně s tím nelze připouštět, aby vliv strany byl vyloučen právě z této oblasti, kdy se chce umělec povýšit na ´svědomí´ života lidu, které, má-li se prý tvořivě rozvíjet, nemá být rušeno ´zásahy´ zvenčí.

Straně jde o jedno: aby se umění zcela oddalo socialistickému dnešku a komunistické perspektivě. - ´Potřebujeme díla´, praví se v usnesení XII.sjezdu, ´která umělecky přesvědčivě zobrazí dynamiku současného života, obohatí duchovní život člověka, aby bytostně prožíval současnost a aktivně bojoval za komunistickou budoucnost. Takové umění vylučuje schematismus,prostřednost a konzervatismus. V tomto smyslu mají umělci hledat a uplatňovat nové cesty a tvůrčí podněty. Rozvoj umění vyžaduje rozhodně skoncovat s tendencemi liberalismu, s vlivy buržoazní ideologie a maloměšťácké psychologie i s projevy přezíravého vztahu k tvořivé práce umělců a s nechutí k novým, odvážným myšlenkám.´

V tomto směru strana vyvíjí svůj vliv, který jí nemůže nikdo upřít, a tlak tam, kde se svědomí umělce vzpečuje být někomu podřízeno, někoho prostě poslouchat, když se mu např.vyvrací smiřovačka s abstrakcionismem, formalismem a bůhví čím. Říkáme otevřeně, že strana si toho právo nedá upřít!

\- - -

Je nadhazována otázka, zda abstrakcionismus, formalismus a jiné buržoazní vlivy jsou dnes hlavním nebezpečím? Zda nehrozí větší nebezpečí od naturalistů a jiných kýčařů, kteří ´zdobí´ svými lacinými výtvory stěny příbytků pracujících, zatímco prý abstrakcionismus není tak nebezpečný, protože je záležitostí úzkého okruhu zájemců.

Abstrakcionismus arci není nebezpečný svojí kvantitou; kolik lidí u nás ty obrázky vidí a kupuje? Vezmeme-li v úvahu třeba situaci v Ostravě, kolik by se našlo abstraktních výplodů? Jde však o to, že abstrakcionismus je nebezpečný jako ideologie; na přímé i nepřímé obhajobě abstraktního umění se propašovává do vědomí umělce pocit dovolit si všechno! 'Dovolte nám experimentovat, neberte nám svobodu tvorby, a proč bráníte abstrakcionistickému experimentu, když experimenty v národním hospodářství nás stály miliony?' Zde došlo zřejmě k nedorozumění. Umělec přirozeně má právo na experiment, jako je má věda, stavebnictví, chemie atd. Přemrštěnost je v tom, vydávat experiment za dokonalé dílo, spatřovat v experimentu smysl práce a nikoliv jen průpravu k dílu a vůbec už označovat za experiment kdejaký pokus, kdejakou bezradnost.x)

Cesta do pekla je dlážděna nejlepšími úmysly, říká staré přísloví, anebo taky - podej čertu prst a vezme si tě do pekla celého.

Od obhajoby abstrakcionismu a liberálního smíření s ním není daleko k nejrozmanitějším tzv. 'výbojům', 'svobodným experimentům', které zavádějí umění na scestí. Je škoda, že na nedávné výstavě umělců Severomoravského kraje (u příležitostí XII. sjezdu) byla vystavena jen část produkce, že zde nevisely některé obrazy, které výběrová komise odmítla, aby měla širší veřejnost příležitost podívat se na některé tzv. experimenty nebo 'osobité' výtvarné projevy. Bylo např. odmítnuto rozměrné plátno, které mělo zobrazit ženy zaměstnané při třídění kamene na šachtě. Ženy měly až obludně deformované obličeje, ruce, celé tělo, hlava jak z pískovcového balvanu, ruce jako kameny. Věru, že takovému umění by pracující žena neporozuměla, že by se nanejvýš rozhořčila. Výtvarník však mínil jinak: 'Když jsem viděl tu těžkou práci (a práce na uhelném prádle není lehká), všechno se mi vyjevilo tak, jak jsem to namaloval.'

x) Abychom si rozuměli: nezahrnujeme pod polem abstraktivismus tvorbu dekorativně kompoziční, která má zcela pochopitelné svá oprávnění, zatímco 'pravověrný abstraktivista' (jak poznamenává Ladislav Štol - Rudé právo 6.března t.r.) odmítá, aby jeho obraz byl považován za dekoraci.

To samozřejmě vůbec není abstrakcionismus, ono to není ani formalismus, ba těžko na to nějaký ismus nasadit: ale je to zrůdné. 'Přece nechceš, abychom malovali růžovoučké tvářičky'. namítl jeden výtvarník. Vůbec ne. Ani růžové tvářičky, ale ani bezcitný kámen. Ovšem někteří umělci si vykládají svobodu tvorby a svobodu vidění tak, jak to řekl jiný malíř: 'Pro mne je ústřední topení právě takovým objektem jako člověk.' A tak maloval třeba obraz průvodu lidí bez hlav. Na námitky odpověděl: 'Tomu vy nemůžete rozumět.'

Protože se někdy ráda lehkomyslně cejchuje 'reakcionářstvím' a podobnými znaky, připomínáme při zmínkách o některých falešných náhledech umělců, že opravdu nelze při poslechu těchto názorů vpalovat na čelo jejich autorů zlá znamení. Tak nazírají na svět a jeho zobrazení také někteří umělci-komunisté, často soudruzi, kteří v dobách Května, na studiích, zakládali stranické organizace v uměleckém učilišti, v Únoru v těsném přimknutí k dělnické třídě bojovali za naši, komunistickou věc, dodnes mnohde zastávají funkce ve stranických výborech neméně obětavě, než jak se činí soudruzi v jiných stranických organzacích. Ale právě o to dřív by mohli a měli tito soudruzi, jako dlouholetí členové strany, pochopit, na co má strana, jejímiž jsou členy, nejen právo, ale co je přímo její (a tedy i jejich) povinností.

Což má strana ponechat talentovaného umělce v těch názorových zmatcích? Což může strana trpně pozorovat, kterak povinnost společenské amgažovanosti umělce i v socialistické společnosti je vytloukána pochybeným 'právem' na nedotknutelnost tvorby? Tvoříš-li, počítej s tím, že se ti do toho bude mluvit!

A vidíme-li jak bloudíš, jak vynakládáš svůj talent na věci, bez nichž se socialistická společnost obejde, jak ti nastavuje rafinovaná buržoazní propaganda můstek do trojského koně, kterým mají být ztečeny principy stranického, socialistického umění - pak je na místě, že strana ti tu lávku láme. Pokud jsi na ni vstoupil, octneš se možná najednou na syrové matce zemi, možná si i bouli na hlavě uděláš. Ale boule splaskne a budeš mít hlavu v pořádku, a o to

jde; protože mít v pořádku hlavu, zanemná mít v pořádku i srdce, to nenahraditelné zdrojiště uměleckého talentu.

Strana říká, že s úsilím o skoncování s tendencemi liberalismu je nutné skoncovat i s projevy přezíravého vztahu k tvořivé práci umělců. Bohužel, právě tuto část linie XII.sjezdu si mnozí lidé ještě neuvědomují, přehlížejíce kromě zcela primitivní skutečnosti, že 'umělec taky pracuje', ten základní fakt, že zdrcující většina naší kulturní umělecké fronty stojí na pozicích socialismu.

Stojí na pozicích socialismu. - Ale bylo na jedné besedě o těchto zásadních a citlivých otázkách připomenuto, aby ty pozice nebyly chápány tak nedozírně, že se na ně vměstná všechno. Musíme počítat s různým stupněm uvědomělého chápání bytostných věcí socialismu. A pozvedávat celou společnost na tu úroveň, na jaké se v dané situaci dopracovala avantgarda této společnosti, to je komunistická strana. O to naší straně v celé její výchově, přesvědčovací, získávací práci jde. Vychovávat, přesvědčovat, získávat, pozvedávat vědomí celé společnosti, to je nezadatelné právo a povinnost strany.

Je na místě říci několik slov také na adresu těch, pro něž umělci tvoří a jichž se dotýká ona zmínka v usnesení XII.sjezdu KSČ o skoncování s přezíravým postojem k tvořivé práci umělců. Ozvaly se totiž taky hlasy, že - ostravsky řečeno - je na čase umělcům přitnout! Ale tak přece nelze současnou problematiku umění a ideologie chápat, nelze čerta vyhánět ďáblem, vzdyť to jsou recidivy období kultu osobností v nějčistší podobě.

Strana přece netasí meč proti umělcům, jak si to vykládají někteří soudruzi, kteří při jakékoliv zmínce o umělcích jsou pohotově šinahem odsuzovat, jako to svého času dělali estrádní vtipálci vůči komunálům. Jsou takoví horlivé zastánci 'zásadní linie', že formalistou je pro ně Josef Čapek nebo Špála, a že skutečným uměním je vycpaný, po půl těla uříznutý ptáček, vlepený do olejomalby 'zcela původního lesa, nebo jiné kýče, a že cokoliv, co nevyhovuje právě jejich vkusu, je protistranické a protistátní,

svobodu. A někteří naši pomateně volají - neberte nám svobodu!

Umělec je člověk citlivý a vyžaduje plným právem pro sebe citlivý přístup - umění vládnout štětcem je věc citu, umění vládnout slovem je věc citu, umění skládat tóny a hrát je věc citu... ale neméně citlivý je organismus společnosti, organismus socialistické společnosti zvlášť. Jsou city a zásady. Má je jednotlivý člověk a má je celá společnost. Jsou situace, kdy je zapotřebí osobní podřídit společenskému. Nedokážeš-li podřídit osobní společenskému, bude tě společnost kritizovat. To platí jak pro dělníka, tak pro předsedu JZD, tak pro ředitele, pro inženýra, pro redaktora, pro učitelku a prodavačku, pro výzkumníky a projektanty, i pro umělce. Nehrejme si na lidi povolané a lidi nepovolané. Tam, kde jde o život člověka a trvání světa, tam nelze hrát kuličky. Naše socialistická společnost natolik zapustila kořeny do půdy lidu, že v té půdě ty kořeny zůstávají, i když si někdo bude chtít nějaký ten kořínek pozřít v domnění, že zesílí."

(NOVÁ SVOBODA, 31.března 1963, str.3,4,5)

10.Různé

"NEZAPOMENUTELNÁ STRÁNKA HISTORIE"

A Vrabec píše o Pražském povstání mj.:

"Zatím co dělníci spolu s dalšími pracujícími svou krví dokazovali lásku k vlasti, někteří 'takévlastenci' opět mysleli především na své konexe, na to, aby se vše odehrálo v klidu a pořádku, aby se vyčkalo na osvobození od západních spojenců, kteří přece nedopustí, aby republika šla jiným směrem, než který jí vytyčili v roce 1918. To si mysleli i někteří buržoazní zástupci v České národní radě, která byla uznávaným orgánem protifašistického odboje v jeho poslední etapě. A podle toho se také chovali.

Neradi viděli, že bojovou iniciativu má ozbrojený lid, a ne uniformovaní vojáci, četníci a policisté, že právě oni jsou nejstatečnější, že stojí v čele a mají důvěru ostatních. Vždyť komunisté po několik let systematicky připravovali ozbrojení povstání lidu, masové protifašistické povstání, jež bylo připravováno mohutným partyzásnkým hnutím i destrukční činností, a jedině oni také měli po celou dobu okupace vybudovanou hustou ilegální síť v čele s ústředním výborem, spojenou jak s ostatním odbojem, tak se zahraničním stranickým vedením. Je pravda, že komunistická strana počítala s provedením povstání v Praze o několik dnů později - aby organicky předcházelo reálnému postupu Sovětské armády. Když ale 5.května vypuklo, stanula v jeho čele a dala všechny své síly do jeho služeb."

(RUDÉ PRÁVO, 5.května 1963, str.2)